

Мехович Сергій Анатолійович. Доктор економічних наук, професор.

Тел.+38(050) 4026212. E-mail: sm261245@gmail.com

Лаушкін Аркадій Миколайович. PhD аспірант.

Тел. +38(066) 4 93 04 02. E-mail: arkadiylaushkin@gmail.com

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
кафедра економіки бізнесу і міжнародних економічних відносин.

Захарченков Олексій Сергійович. Кандидат економічних наук, доцент

кафедри менеджменту, Тел.+38(050) 591 54 48. E-mail: Zakharchenkov@gmail.com

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
вул. Кирпичова, 2, Харків, Україна, 61002

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ УКРАЇНИ У СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ЕКОНОМІЧНОМУ ОБМІНІ

Анотація. У статті відзначено, що домінуюча роль в економіці тісно пов'язана з глобалізацією, яка, з одного боку, прискорює міжнародний обмін технологіями, ресурсами, сприяє розвитку міжнародної торгівлі, а з іншого – загострює конкуренцію на світовому ринку, поступово витісняючи його зі сфери матеріальних благ і послуг у світ знань, ідей та інформації. Це змінює характер і роль промислової політики, яка все більше підпорядковується завданню розробки чіткої інноваційної стратегії, спрямованої на створення ефективної інфраструктури з використанням новітніх комунікаційних та інформаційних технологій. Обґрунтовано, що базові економічні категорії становлять основу економічної політики у формуванні міжнародних економічних відносин. Акцентовано увагу на необхідність подальшого наукового впливу міжнародних торговельно-економічних зв'язків на економічний розвиток України. Зазначено, що в основі методології ретроспективного дослідження включення господарства України в систему міжнародних економічних відносин має лежати історико-інституційний підхід до вивчення економічних процесів і явищ в їх єдності, взаємообумовленості та взаємодії з іншими, неекономічними сферами економічного життя, у генетично-спадкоємному розвитку. Наведено чинники, які детермінують горизонтальні (мережеві) та вертикальні (ієрархічні) зв'язки між елементами світової системи господарства. Серед таких чинників історико-культурні та суспільно-політичні займають чільне місце поряд із техніко-економічними та організаційно-просторовими. Виділено базові економічні категорії, що становлять основу економічної політики у формуванні міжнародних економічних відносин Української економіки. Обґрунтовано, що Європейський Союз - одна з потенційних наддержав. Наведено основні відмінні риси євроінтеграційних механізмів. Розкрито основні результати включення України в систему міжнародного економічного обміну. Обґрунтовано, що економіка залишається тією сферою, яка змушує політиків і державних лідерів діяти в тому чи іншому напрямку. Це виражається в розробці моделі економічної політики країни, яка значною мірою впливає на поведінку суб'єктів господарювання, розвиток основних сфер діяльності та стратегії.

Ключові слова: міжнародні економічні відносини, економічна політика, чинники, сфери діяльності, стратегія.

Mekhovich Serhiy. Doctor of economic sciences, professor.

Tel. +38(050) 4026212. E-mail: sm261245@gmail.com

Zakharchenkov Oleksiy. PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Management, Tel. +38(050) 591 54 48.
E-mail:Zakharchenkov@gmail.com

Laushkin Arkady . PhD graduate student.
Tel. +38(066) 4 93 04 02. E-mail: arkadiylaushkin@gmail.com
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Kyrpychova Str., 2, Kharkiv, Ukraine, 61002

THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINING UKRAINE'S PLACE IN MODERN INTERNATIONAL ECONOMIC EXCHANGE

Abstract. The article noted that the dominant role in the economy is closely related to globalization, which, on the one hand, accelerates the international exchange of technologies and resources, promotes the development of international trade, and on the other hand - sharpens competition on the world market, gradually displacing it from the sphere of material goods and services to the world of knowledge, ideas and information. This changes the nature and role of industrial policy, which is increasingly subordinated to the task of developing a clear innovation strategy aimed at creating an effective infrastructure using the latest communication and information technologies. It is substantiated that basic economic categories form the basis of economic policy in the formation of international economic relations. Attention is focused on the need for further scientific influence of international trade and economic relations on the economic development of Ukraine. It is noted that the historical-institutional approach to the study of economic processes and phenomena in their unity, interdependence and interaction with other, non-economic spheres of economic life, in genetic-hereditary development should be the basis of the methodology of the retrospective study of the inclusion of the economy of Ukraine in the system of international economic relations. Factors that determine horizontal (network) and vertical (hierarchical) connections between elements of the world economic system are given. Among such factors, historical-cultural and socio-political factors occupy a prominent place along with technical-economic and organizational-spatial ones. The basic economic categories that form the basis of economic policy in the formation of international economic relations of the Ukrainian economy are highlighted. It is substantiated that the European Union is one of the potential superpowers. The main distinguishing features of European integration mechanisms are given. The main results of Ukraine's inclusion in the system of international economic exchange are revealed. It is justified that the economy remains the sphere that forces politicians and state leaders to act in one direction or another. This is expressed in the development of a model of the country's economic policy, which largely affects the behavior of business entities, the development of the main areas of activity and strategy.

Keywords: international economic relations, economic policy, factors, areas of activity, strategy.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими або практичними завданнями. Однією з форм міжнародного обміну вважаються торговельно-економічні відносини. Їх головною складовою є міжнародна торгівля. Домінуюча роль в економіці міжнародної торгівлі тісно пов'язана з глобалізацією, яка, з одного боку, прискорює міжнародний обмін технологіями, ресурсами, сприяє розвитку міжнародної торгівлі, а з іншого –

загострює конкуренцію на світовому ринку, поступово витісняючи його зі сфери матеріальних благ і послуг у світ знань, ідей та інформації. За таких умов змінюється характер та зростає роль промислової політики, яка, будучи основним елементом економічної політики держави, все більше підпорядковується завданню розробки чіткої інноваційної стратегії, спрямованої на розвиток прогресивних технологічних структур, використання в інтересах державно-приватного партнерства всього арсеналу інструментів прямого та опосередкованого стимулювання інноваційного процесу, а також створення ефективної інфраструктури з використанням новітніх комунікаційних та інформаційних технологій. Міжнародний економічний обмін здійснюється у всіх напрямках міжнародних відносин. Предметами обміну виступають готова продукція, інновації, технології, фінанси, робоча сила. Сприяє цим процесам створення різних мережевих структур, у рамках яких відбуваються зовнішньоекономічні зв'язки та здійснюються процеси обміну, купівлі та продажу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких покладений початок вирішенню даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження проблеми зовнішньої торгівлі як передумови національного економічного розвитку відображені в працях вчених-класиків світової економічної думки, зокрема А. Сміта, Д. Рікардо, У. Стаффорда, Т. Манна, Дж. Стюарта, Д. Норта, Д. Юма, Дж. С. Мілля Е. Хекшера, Б. Оліна, В. Леонтєва, П. Самуельсона, П. Кругмана, С. Ліндєрта та інших. В аналіз проблем структурних деформацій зовнішнього сектору України певний внесок зроблено представниками вітчизняної економічної школи, а саме: І. Бураковського, В. Будкіна, В. Гейця, С. Ілляшенко, А. Іларіонова, І. Лукінова, В. Костюченко, А. Мазаракі, Т. Мельник, В. Новицького, М. Пєбро, П. Перерви, І. Посохова, С. Соколенка, А. Філіпенка, В. Фомічова, Л. Федулової, Т. Циганкової, Ю. Шишкова, О. Шниркова, Т. Штець та ін. Теоретичним питанням щодо формування міжнародним економічним відносинам присвячено праці таких західних

фахівців, як Я.Ханігсман, В.Кірхер, Дж.Маккей, Е.Саттон, Дж.Бовфа, та вітчизняних дослідників: М.С.Герасимчук, В.О.Голобуцький, Т.І.Дерев'янкін, С.І.Дорогунцов, Є.А.Кузнецов, В.П.Корнієнко, І.І.Лукінов, П.М.Першин, В.В.Небрат, Н.А.Супрун, П.О.Хромов, І.В.Ус, А.А.Чухно, С.М.Ямпольський. У працях цих та інших дослідників висвітлюються сутність конкуренції та стратегій формування конкурентних переваг, сучасний досвід ведення конкурентної боротьби та розвитку партнерських відносин. Водночас питання зовнішньо-економічної політики під впливом характерних для сучасності факторів, а саме, процесів глобалізації, діджиталізації, коронавірусної пандемії, військових конфліктів залишаються недостатньо висвітленими та потребують подальших досліджень. Історичні детермінанти включення України в систему міжнародних економічних відносин відображено у працях наступних авторів: В.В. Небрат, Н.О. Горін,[2,3,6], В.Р. Сіденко[4], Лисенко Ю.Г., Н.М. Далевська [8], С. В. Тарасенко, Ю. М. Петрушенко[11]. Питанням функціонування та розвитку Європейського Союзу у XXI столітті присвячені праці В. С. Загорського , О. Я. Красівського, О. С. Киричука, П. В. Когута, О. П. Котовської [11]. Роль і місце України в перспективних Європейській та Євроатлантичній системах безпеки розглянуто у [12-18]. У той же час актуальними залишаються питання щодо визначення місця України у сучасному міжнародному економічному обміні в світі зазначених вище умов.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Теоретичного осмислення потребують питання подальшого наукового впливу міжнародних торговельно-економічних зв'язків на економічний розвиток України. Уточненню підлягають підходи до вивчення економічних процесів і явищ в їх єдності, взаємообумовленості та взаємодії з іншими, неекономічними сферами економічного життя в умовах нового світопорядку розподілу праці. Актуальними є питання щодо створення ефективної інфраструктури з використанням новітніх комунікаційних та інформаційних технологій. Необхідність наукового осмислення подальшого

впливу міжнародних торговельно-економічних зв'язків на економічний розвиток України значною мірою обумовлена тим, що успадкована Україною структура її зовнішньої торгівлі в умовах високого рівня відкритості продовжує продукувати ризики та загрози сталому економічному розвитку. Тому узагальнення теоретико-методологічного і науково-практичного досвіду щодо визначення економічних наслідків вступу в СОТ, розвитку та оптимізації її зовнішньоторговельних зв'язків є важливим підґрунтям розробки сучасної зовнішньоекономічної політики України. Це зумовлює необхідність аналізу стану, тенденцій та проблем розвитку зовнішньої торгівлі сучасної України в умовах посилення її інтеграційних процесів та все більш активної експансії на її внутрішній ринок товарів та послуг нерезидентів.

Формулювання мети статті (постановка завдання). Мета статті-визначення місця України у сучасних процесах міжнародного економічного обміну .

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Війна в Україні, хвиля міграції та взаємні економічні санкції світових лідерів прискорили глобальні процеси, зумовили зростання невизначеності, непередбачуваності та, відповідно, нервозності поведінки окремих гравців. Значно ускладнилися прогнозування майбутнього, визначення стратегічних і тактичних пріоритетів, координація поточної взаємодії країн у рамках спільних дій з подолання кризових явищ. Спостерігається поступальний процес посилення і консолідації колективного Заходу. Ознаками цього стали наміри приєднання до НАТО Фінляндії і Швеції, зміна в підходах європейських держав до колективної і національної безпеки. Найбільш наочно це можна помітити на прикладах Німеччини, Великої Британії, Польщі, інших європейських країн в їх намірах суттєво посилити власні збройні сили і свою воєнно- політичну роль у Європі. Свідченнями посилення політичної солідарності Заходу стали дуже швидко - як за звичайними бюрократичними мірками-погодження безпрецедентних за

масштабами санкцій проти Росії і програм допомоги Україні, скоординований тиск на Росію у таких авторитетних міжнародних організаціях, як ООН, G7, Рада Європи. [12] Ці процеси значно ускладнюють визначення стратегічних пріоритетів України в міжнародному обміні і потребують, перш за все, визначення теоретичних підходів до визначення місця України у сучасному міжнародному економічному обміні.

Членство в СОТ, підписання Угоди про асоціацію та зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом та її ратифікація створили потенційні можливості для досягнення цілей новітнього економічного розвитку підприємств, бізнесу та держави в цілому. Разом з тим невирішеною ключовою проблемою залишилася надзвичайна вразливість України до зовнішньоекономічних чинників, насамперед, пов'язаних з її міжнародними торговельно-економічними зв'язками, вектор яких ще остаточно не визначився.

У 2023 році з України експортували товарів на \$36 млрд, а імпортували — на \$63,5 млрд. Товарний експорт зменшувався другий рік поспіль: у 2021 році експорт товарів з України сягнув \$68,2 млрд, у 2022 — \$44,2 млрд. Ключовими категоріями товарного експорту України є продовольство (здебільшого зерно) та метали, які вкрай залежать від легкості логістики. Найбільші категорії товарного експорту та імпорту України 2023 році подано на рис.1.[1]

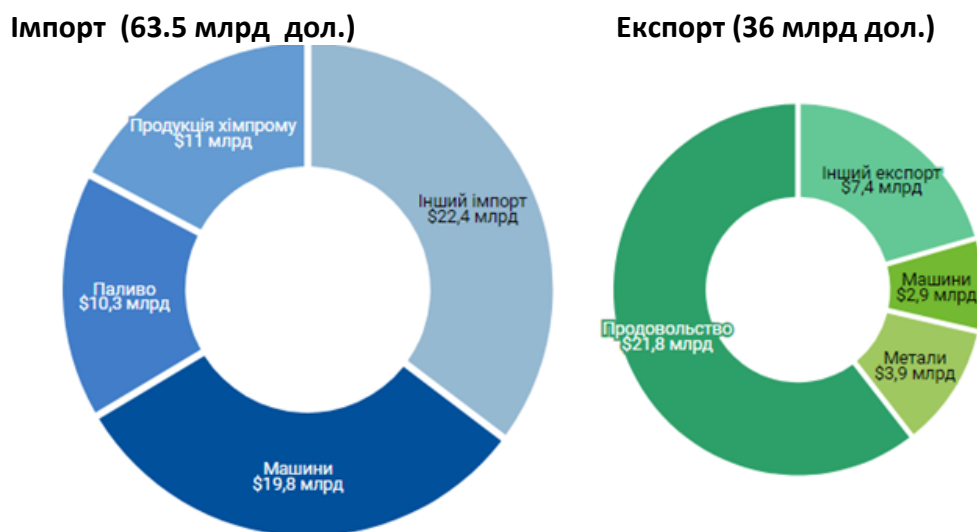

Рис.1.-Найбільші категорії товарного експорту та імпорту України у 2023 році, млрд дол.

Як видно з рис.1, у 2023 році мпорт склав \$62,2 млрд. У топ-10 ввезених в Україну товарів увійшли паливо – \$7,8 млрд, “різне” (де не афішоване)” – \$3,7 млрд, лікарські засоби – \$1,7 млрд, БПЛА – \$681 млн, автомобілі та товари для сільського господарства (добрива та засоби захисту рослин).[13] 2022 рік приніс промисловості втрати, які поки що компенсувати не вдалося. Але 2023 рік показав, що є "драйвером" економіки під час війни. У виробництві лідером став ОПК, а у галузі послуг – ІТ. За даними Держстату, протягом 9 місяців 2023 року промисловість зросла лише на 2,4%. Після падіння на 36% за результатами 2022 року, цей показник виглядає вкрай недостатнім, хоча є близьким до "нормального" стану української промисловості. Зростання у діапазоні 1-3% зберігалось усі останні роки, окрім кризових 2015 (-14%) та 2020-го (-6%).(рис.2) [13]

Рік	2023	2022	2021	2020	2019	2018	2017	2016	2015
Динаміка за 9 міс., %	102.4	65.3	102.2	93.8	101.2	103.4	101.4	102.9	85.9

Рис.2.- Індекси промислової продукції в Україні у 2015-2023 роках (січень-вересень у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року).

Джерело: Держстат

За даними Міністерства економіки у III кварталі 2023 року обсяг промислового виробництва збільшився на 13,7% у реальному вираженні. Втім, у вересні 2023 року обсяг ринку промислових товарів досяг лише 68% від довоєнного рівня[13]. Занепад промисловості вдалось зупинити, але відновлення поки що невелике і спостерігається лише в окремих секторах.

Традиційно, українська промисловість спиралася на металургію, видобування корисних копалин та аграрно-промисловий комплекс (АПК). Ці індустрії залишаються "ядром" української промисловості і важливим джерелом експортних прибутків, але вплив їх на економіку скорочується[див. там же].

Відновлення промислового сектору економіки України відбувається, насамперед, за рахунок нарощування обсягів виробництва продукції оборонного призначення.

Війна внесла серйозні корективи в структуру економіки. Значно погіршилися показники підприємств гірничо-металургійного сектору, хімічної промисловості України, дуже постраждала будівельна галузь. Але за офіційними даними, українська економіка демонструє зростання порівняно з 2022 роком. Велика кількість виробництв стабілізувалися, завершили процеси релокації, вибудували нові логістичні зв'язки та розпочали системне виробництво[3].

Найбільш впливовою зі всіх галузей залишається аграрний сектор. За даними асоціації "Український клуб аграрного бізнесу" (УКАБ), у 2023 році було отримано великий врожай: 60,8 млн тонн зернових (+10% в порівнянні з минулим роком), 20,7 млн тонн олійних культур (+18%), 11,7 млн тонн цукрового буряку (+29%). У тваринництві теж є мінімальне зростання – на 3%. І така картина майже всюди – зростання є, але нижче рівня "мирного" 2021 року на 10-30%. В усьому аграрному комплексі промисловості лише цукровий буряк перевищив показники 2021 року. Всі інші аграрні галузі у "мінусі" в порівнянні з 2021 роком, але у "плюсі" на тлі 2022-го. Особливо депресивним був початок 2023 року, але цю ситуацію змінив старт "зернового коридору", який восени вийшов на обсяги у 10 млн тонн пропущених вантажів за 4 місяці. Це дозволило фермерам збільшити заробітки, зокрема і для купівлі землі, ринок якої розширюється наступного року.

Металургія зазнала найбільшого серед усіх галузей української економіки удару, оскільки ключові підприємства знаходились на Сході та Півдні. Особливо болісною стала втрата Маріуполя та "Азовсталі". Через це у березні 2022 року галузь "впала" одразу на 53%. Падіння закінчилось лише наприкінці 2022 року. У поточному році динаміка була майже нульовою до літа-осені 2023

року, коли й запустили "коридор". У вересні зростання досягло вже 46% у порівнянні з вереснем 2022 року [13], (рис.3).

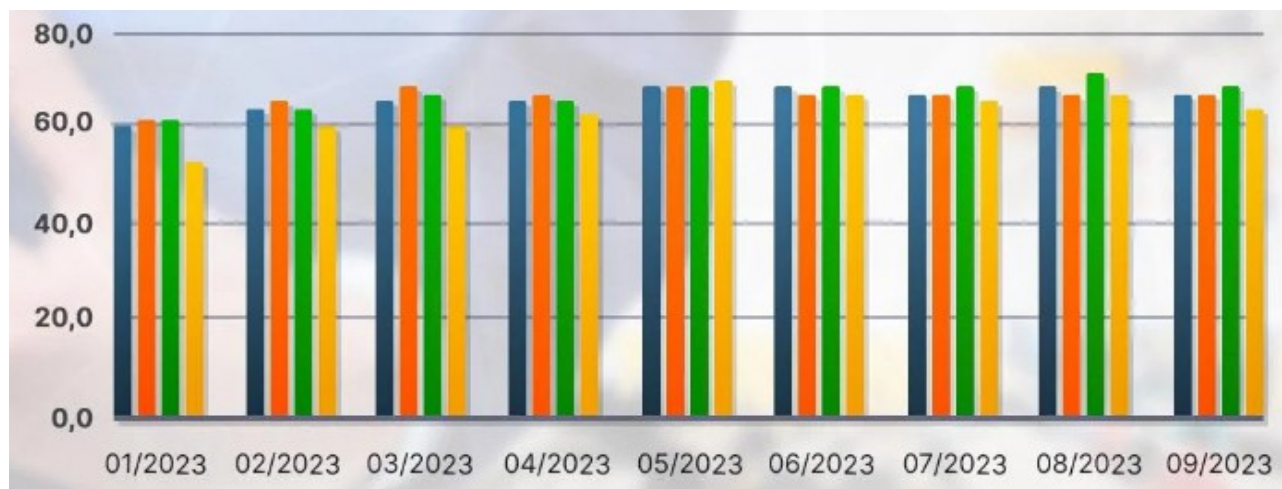

Рис.3.-Індекс промислової продукції за основними промисловими групами у відсотках.(2016 рік-100%).

- промисловість в цілому;
- добувна промисловість і розробленість кар'єрів;
- перероблена промисловість;
- постачання газу, електроенергії, пару та кондиційованого повітря.

Як видно з рис.3, виробництво в металургії та випуск готових металевих виробів впав на 3,6% за період січень-вересень. Додає проблем зниження попиту на метал у світі, через що продажі знижуються не лише у наших виробників. У Польщі, наприклад, виробництво сталі у листопаді впало на 9,7%. Тому у наступному році в українській металургії варто очікувати відновлення, але з меншою динамікою, ніж планувалося. Схожа ситуація у видобувній промисловості, де головні активи також знаходились на Сході та Півдні. Наприклад, за підрахунками Держстату, добування металевих руд за вересень становило лише 37% від показників 2016 року, кам'яного та бурого вугілля – 68%. Обробна індустрія загалом складає 68% від показників вересня 2016 року і приблизно на третину менша від показників 2021-го. За оцінками Мінекономіки, найгірше становище у виробництві коксу та нафтопродуктів – лише 22% довоєнного рівня. Найкраще ж себе почуває нафтогазова промисловість з рівнем відновлення 92-93% від рівня 2021 року. Вітчизняна економіка встояла біля прірви 2023-го року. Усе це свідчить про необхідність розробки довгострокової стратегії промислового сектору економіки.

Одним зі факторів утримання економіки під час війни стала галузь послуг. ІТ-індустрія відіграє значну роль у структурі експорту України, яка за даними

каталогу Incredible Tech складає 4.6% від загального об'єму експорту та майже 46% від всього експорту послуг. З 2010 року цей показник виріс у понад 20 разів. Тобто, ІТ-сектор виявив стійкість та втримав позиції на глобальному ринку. Втім, через зниження світового попиту та внутрішні ризики (зокрема, через мобілізацію) у 2023 році стан цієї галузі погіршився, і вона перестала рости вперше за декілька десятиріч. Про це свідчить індекс промислової продукції України у 2023 році за видами діяльності[13], (рис.4).

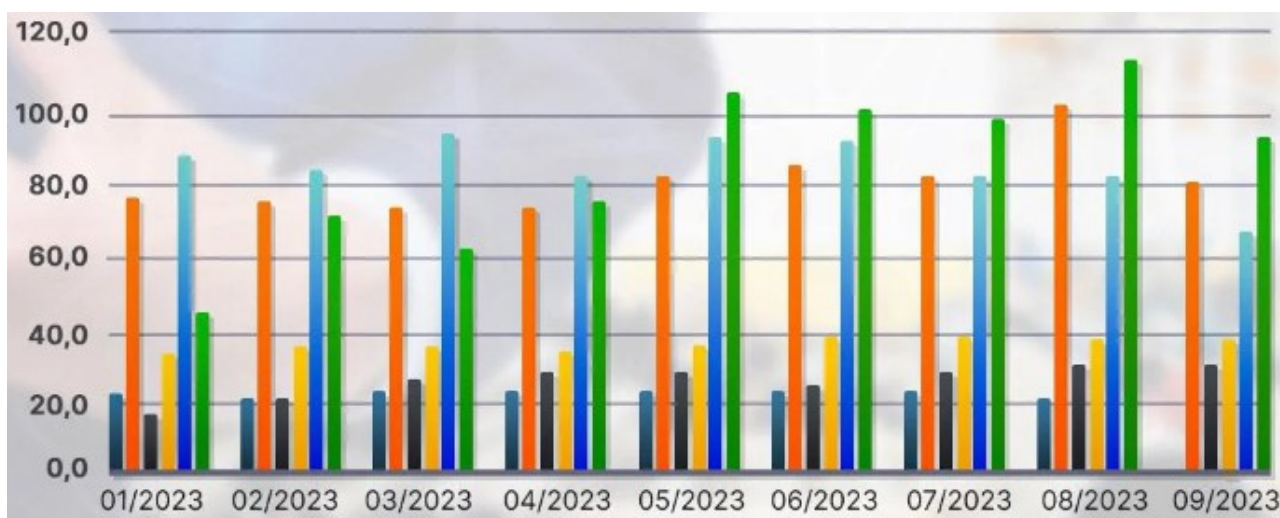

Рис.4.-Індекс промислової продукції за видами діяльності. Держстат.

- виробництво коксу й продуктів нафтоперероблення;
- виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування;
- металургійне виробництво;
- виробництво ашин і устаткування, не віднесених до інших угруповань;
- виробництво електричного устаткування;
- виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції.

Станом на минулий рік експорт ІТ-індустрії складав \$7,34 млрд. До цього періоду експорт щороку зростав у середньому на 20-30%. Падіння обсягів експорту ІТ-послуг у першому півріччі 2023 року на 9,3% можна сприймати як відображення впливу війни на певні аспекти бізнесу. Однак, той факт, що у 2023 році обсяг експорту зріс у порівнянні з довоєнним першим півріччям 2021 року, свідчить про високу адаптивність ІТ-бізнесу. Це також є позитивним сигналом про те, що ІТ-індустрія поступово адаптується до нових умов і відновлюється. 34,3% відсотки компаній успішно адаптувалися, більше ніж 43% - прогнозували зростання обсягів бізнесу у

2022 та 2023 роках, а 61,3% - стверджували, що працюють стабільно, хоча подолали не всі виклики. 82% ІТ-компаній на 10% збільшили виплати у 2023-му році. На ІТ-спеціальності вступила рекордна кількість студентів – 58,5 тисяч. Тож, технологічну сферу можна вважати однією із тих, яка має всі шанси стати "драйвером" економіки й у 2024 році [13].

Виходячи з викладеної статистики, в основі методології ретроспективного дослідження включення господарства України в систему міжнародних економічних відносин, на наше переконання, має лежати історико-інституційний підхід до вивчення економічних процесів і явищ в їх єдності, взаємообумовленості та взаємодії з іншими, неекономічними сферами економічного життя, у генетично-спадкоємному розвитку[2]. Підґрунтям у формуванні міжнародних відносин України є теорія універсального еволюціонізму українського вченого В. Вернадського про ноосферу, концепція світосистемного аналізу Ф. Броделя та Дж. Валлерстайна, теорія хвиль розвитку цивілізації Е. Тофлера, П. Друкера, В. Росту і Д. Белла, концепція глобальних рішень і компромісів, теорії модернізації. Велике значення у визначенні інституційної основи формування міжнародних відносин мають сучасні теорії еволюційного розвитку країн з перехідною економікою В.А. Льюїса, К. Віттфогеля і Г. Мюрдала, інституційно-еволюційна теорія А. Алчіана, С. Вінтера і Р. Нельсона та інші теорії еволюції. [2]. Використання історико-інституційного підходу для пояснення детермінант включення економіки України в систему міжнародних економічних відносин дозволяє вийти за межі традиційного ресурсно-географічного детермінізму в обґрунтуванні міжнародного поділу праці та векторів зовнішньої торгівлі. [3] Історико-інституційний підхід використовується в роботах вітчизняних науковців при встановленні інституційної відповідності національних економік як передумови їх інтеграції, обґрунтуванні ефективності запозичення та впровадження прогресивних інститутів як форми міжнародної економічної взаємодії відповідно до моделі економічного розвитку [4,5] У контексті

сучасної траєкторії розвитку української економіки важливо враховувати феномен «інституційних зламів» у розвитку підприємництва та деформацію ринкових інститутів загалом. [6] Аналізуючи траєкторії розвитку міжнародних економічних відносин української економіки, слід пам'ятати про інституційні перипетії розвитку підприємництва, які історично склалися під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників деформації соціально-економічної політики держави. [7] До цього слід додати відсутність власного досвіду модернізації економіки.

Україна може стати одним із найбільших торговельних центрів Європи, має вигідне географічне розташування українських земель. Це зумовило традиційну багатовекторність міжнародних економічних відносин, незважаючи на національні, релігійні та культурні відмінності. Можна виділити базові економічні категорії, що становлять основу економічної політики у формуванні міжнародних економічних відносин Української економіки [9] (рис.5).

Рис.5. - Базові економічні категорії,що становлять основу економічної політики у формуванні міжнародних економічних відносин.

Слід погодитися з дослідниками, які вважають, що «етапи реалізації інтеграційних процесів, зміщення «центрів влади», лідерство, зумовлене техніко-технологічними та інституційно-організаційними інноваціями, реалізація процесів глобалізації, регіоналізація та глобалізація, інформаційно-комунікаційна революція, глобальна корпоратизація тощо» [9]. Результатом включення України в систему міжнародного економічного обміну є характерні признаки, серед яких слід виділити наступні [10] (рис. 6.).

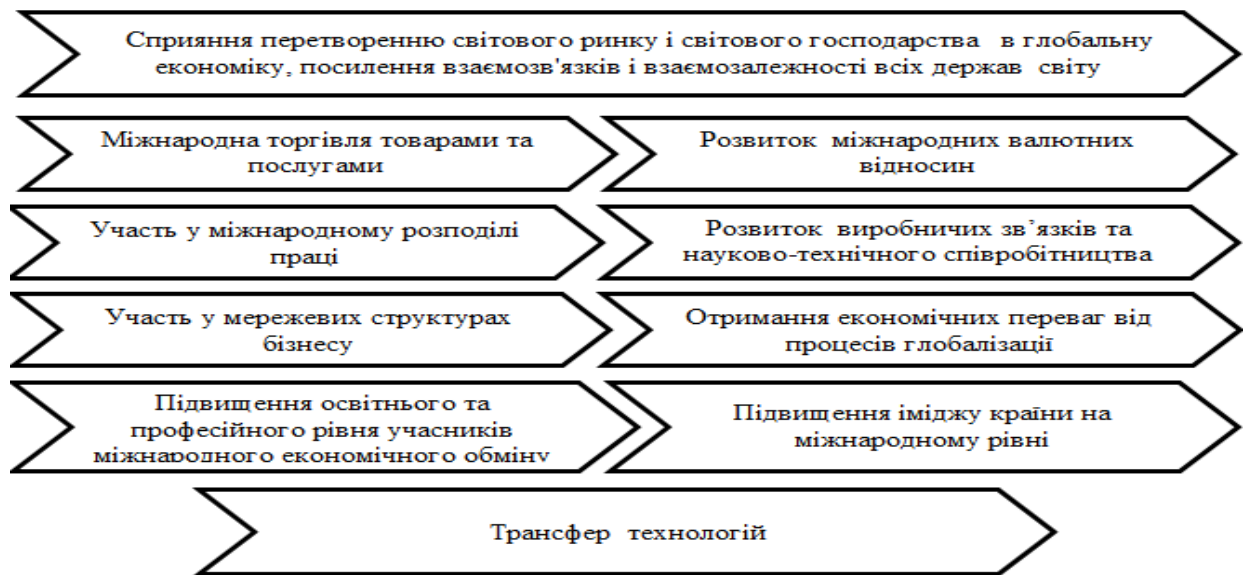

Рис.6. - Основні результати включення України в систему міжнародного економічного обміну.

На формування політики щодо включення господарства України в систему міжнародних економічних відносин суттєвий вплив мають події, які сталися останнім часом, такі як глобалізація, діджиталізація, коронавірусна пандемія і світові військові конфлікти. Економічні зв'язки між країнами мають багатовікову історію. Протягом століть вони існували насамперед як зовнішньоторговельні відносини, вирішуючи проблеми постачання населення товарами, які народне господарство виробляло неефективно, в недостатній кількості або не виробляло зовсім. В ході еволюції міжнародне економічне співробітництво сформувало зовнішньоекономічні зв'язки, які витіснили зовнішню торгівлю і перетворилися на складну сукупність міжнародних економічних відносин, що сприяло перетворенню світового ринку у світове

господарство і в глобальну економіку, посиленню взаємозв'язків і взаємозалежності всі держави світу. У зв'язку з цим необхідно уточнити зміст термінів «міжнародне економічне співробітництво» та «міждержавне економічне співробітництво». Єдиного визначення поняття «міжнародне економічне співробітництво» в науковій літературі немає. В економічній літературі це поняття визначається як об'єктивний процес розвитку різноманітних економічних, науково-технічних зв'язків між країнами світу, групами країн, соціально-економічними та політичними системами двох країн на принципах незалежності, рівність і взаємна вигода сторін [15]. Цей процес активно здійснюється у межах Європейського Союзу. Завдяки значному політичному та економічному впливу, ЄС розглядається як одна з потенційних наддержав. Основними відмінними рисами євроінтеграційних механізмів є:

- повноваження інституцій Європейського Союзу набагато ширші, ніж повноваження будь-якої національної інституції;
- повноваження інституцій ЄС досить вузькі, оскільки вони не можуть вимагати прямого підпорядкування національних урядів та їх структур;
- існує розподіл функцій між законодавчими та виконавчими органами ЄС, у зв'язку з тим, що законодавчі органи можуть виконувати виконавчі функції і, навпаки, виконавчі органи можуть приймати нормативні акти [17].

Зараз більше половини світової торгівлі представлено преференційними угодами, оскільки в приватному секторі, як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах, преференційні угоди є більш вигідними, ніж лібералізація багатосторонньої торгівлі. Згідно з положеннями СОТ, у світі діє майже 300 угод про преференційну торгівлю, половина з яких набула чинності з 2000 року. Згідно зі звітами СОТ, з лютого 2010 року було укладено 271 регіональну торговельну угоду (включаючи двосторонні). [16]. Водночас сучасний етап характеризується укладанням великої кількості двосторонніх угод про вільну торгівлю, а не створенням торговельних блоків (регіональних угод про вільну торгівлю). Практично всі члени СОТ є учасниками однієї або кількох угод, що

свідчить про те, що принцип найбільшого сприяння все більше стає винятком, а не правилом у міжнародній торгівлі. Особливістю таких угод є те, що, якщо до Уругвайського раунду щодо угод про вільну торгівлю митні союзи в основному застосовували лібералізацію тарифів (наприклад, на товари), то в XXI ст. їх спектр значно розширився [17]. Зараз існує 27 угод про вільну торгівлю з ЄС, 17 з яких набули чинності після 2000 року [18].

Країни Східної та Південної Азії сьогодні є головними учасниками угод про вільну торгівлю. За останні 10 років у регіоні було укладено більше угод про вільну торгівлю, ніж у попередньому столітті. Розвинені країни регіону (Китай, Індія, Японія, Республіка Корея) та країни, що розвиваються, ведуть переговори між собою щодо укладення угод про вільну торгівлю, які після завершення матимуть велике економічне значення для регіону, а також для світового господарства в цілому [18]. Шляхом участі у вільних торгових угодах з іншими країнами світу активно розвиває міжнародне співробітництво Україна. Однією з найважливіших угод є Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (Угода про Асоціацію), яка набула чинності з 1 січня 2016 року. Ця угода сприяє розвитку торгівлі та економічному зростанню України, а також сприяє поглибленню політичних та культурних зв'язків між сторонами. Україна також активно проводить переговори щодо угод з іншими країнами та регіональними блоками, такими як Канада, Ізраїль, Туреччина, країни Європейського Союзу та інші. Ці угоди спрямовані на зниження тарифів та інших бар'єрів у торгівлі, стимулюючи економічний розвиток та співпрацю між країнами. Ці та інші ініціативи сприяють диверсифікації економіки та зміцненню позицій України на світовому ринку.

Висновки

З викладеного вище можна зробити наступні висновки щодо теоретичних підходів у визначенні місця України у сучасному міжнародному економічному обміні:

1. Україна має стратегічне геополітичне положення, що визначає її потенціал як транзитної країни для торгівлі та транспортування енергоресурсів.
2. Після отримання незалежності в 1991 році, Україна активно розвиває свою торгівлю з іншими країнами, вступаючи у вільні торговельні угоди та розвиваючи економічні зв'язки з різними регіонами світу. Цьому сприяє історично високий рівень розвитку промисловості та ІТ індустрії.
3. Підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС відкриває нові можливості для поглиблення економічного співробітництва з країнами ЄС та збільшення обсягів торгівлі.
4. Україна використовує можливості глобалізації для розширення своїх зовнішньоекономічних зв'язків та приваблення іноземних інвестицій.
5. Існують ряд проблем та викликів, таких як корупція, недостатня інфраструктура та непередбачуваність політичної ситуації, які можуть обмежувати потенціал України у міжнародному економічному обміні.

Теоретичні дослідження визнають, що основою відносин між державами зазвичай є економіка. Однак практика міждержавних відносин показує, що економічна взаємодія між державами часто базується як на політичних амбіціях, так і на інтересах окремих лідерів. Тим не менш, економіка залишається тією сферою, яка змушує політиків і державних лідерів діяти в тому чи іншому напрямку. Це виражається в розробці моделі економічної політики країни, яка значною мірою впливає на поведінку суб'єктів господарювання, розвиток основних сфер діяльності та стратегії. Отже, теоретичні підходи до визначення місця України у сучасному міжнародному економічному обміні свідчать про її потенціал та можливості, але також підкреслюють наявність проблем, які потребують уваги для досягнення повного розвитку її зовнішньоекономічних відносин.

Літературні джерела:

1. [Інформаційний ресурс.] URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/shho-z-metalurgiyeyu/>

2. Історичні детермінанти включення України в систему міжнародних економічних відносин : монографія / В.В. Небрат, Н.О. Горін та ін. ; за ред. д.е.н. В.В. Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – К., 2021. – 528 с.: табл., рис
3. Небрат В.В. Інституційний аспект дослідження економічної історії. Економічна теорія. 2016. № 4. С. 32–42. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte.2016.4.8/>
4. Україна в процесах міжнародної інтеграції / за ред. д-ра екон. наук В.Р. Сіденка. Харків: вид-во «Форт», 2003. С. 50–81.
5. Аджемоглу Д., Робінсон Дж. Чому нації занепадають. Походження влади, багатства та бідності / пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Наш формат, 2016. 440 с.
6. Небрат В.В. Розвиток підприємництва в Україні: історичні детермінанти та перспективи. Економіка та прогнозування. № 3. 2017. С. 140–156. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_3_12
7. Геєць В.М. Новий прагматизм – інструмент досягнення кращого майбутнього. Економічна теорія. 2017. № 1. С. 5–24. [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <https://doi.org/10.15407/etet2017.01.005>.
8. Лисенко Ю.Г., Далевська Н.М. Логіко-методологічні засади розвитку міжнародної політичної економії. Економічна теорія. 2019. № 2. С. 102. [Електронний ресурс] Режим доступу: http://etet.org.ua/docs/ET_19_2_99_uk.pdf
9. Ущатовський Ю.В. Ідеї інституціоналізму в економічній думці України XIX – початку XX ст.: монографія. Житомир: Житомирська політехніка, 2019. С. 19.
10. Уперенко Н.А., Кузнєцов Е.А. Інноваційні проблеми історії економіки і менеджмента. Інверсійність, духовність, міждисциплінарність. Херсон : «ОЛДИ-ПЛЮС», 2020. С.8.
11. Міжнародний бізнес : навчальний посібник / С. В. Тарасенко, Ю. М. Петрушенко. – Суми : Сумський державний університет, 2021. – 222 с.
12. Роль і місце України в перспективних Європейській та Євроатлантичній системах безпеки. Київ. Центр Разумкова. Проект здійснено за сприяння Представництва Фонду Ганнса Зайделя в Україні-2022.-467с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://razumkov.org.ua/images/2022/11/16/2022_Rolj_i_mistce_Ukr.pdf
13. Промислові висновки року: старі проблеми нової індустріалізації. URL : <https://www.unian.ua/economics/other/promislovi-visnovki-roku-stari-problemi-novoji-industrializaciji-12495804.html>
14. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (Лісабонський договір). [Архівовано 23 березня 2014 у Wayback Machine.]
15. Європейський Союз: історія і засади функціонування: навч. посіб. / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко; за ред. Л. В. Губерського. — 2-ге вид., виправл. і доповн. — К.: Знання, 2012. — 759 с. — (Вища освіта XXI століття). — ISBN 978-966-346-937-9.
16. Європейський Союз. Консолідовані договори. — К.: Port-royal, 1999
17. Європейський Союз у XXI столітті: функціонування та розвиток: монографія / В. С. Загорський, О. Я. Красівський, О. С. Киричук, П. В. Когут, О. П. Котовська; ред.: В. С. Загорський, О. Я. Красівський; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2016. — 631 с.
18. Модернізація Світової організації торгівлі під впливом глобальних викликів : аналіт. доп. [І. Веремій, Н. Гавриленко, І. Ус, Г. Широкий] ; за заг. ред. М. Паламарчука, Р. Юлдашева. — Наук. електрон. вид. — Київ : НІСД, 2022. — 51 с. — [Електронний ресурс] Режим доступу: URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.14>

- 1.[Informatsiyni resurs.] URL: <https://case-ukraine.com.ua/publications/shho-z-metalurhiyeyu/>
- 2.Istorychni determinanty vkluchennia Ukrainy v systemu mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn : monohrafiia / V.V. Nebrat, N.O. Horin ta in. ; za red. d.e.n. V.V. Nebrat ; NAN Ukrainy, DU «In-t ekon. ta prohozuv. NAN Ukrainy». – K., 2021. – 528 s.: tabl., rys
- 3.Nebrat V.V. Instytutsiyni aspekt doslidzhennia ekonomichnoi istorii. Ekonomichna teoriia. 2016. № 4. S. 32–42. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecte.2016.4.8/>
4. Ukraina v protsesakh mizhnarodnoi intehratsii / za red. d-ra ekon. nauk V.R. Sidenka. Kharkiv: vyd-vo «Fort», 2003. S. 50–81.
- 5.Adzhemoglu D., Robinson Dzh. Chomu natsii zanepadaiut. Pokhodzhennia vlady, bahatstva ta bidnosti / per. z anh. O. Dem'ianchuka. Kyiv: Nash format, 2016. 440 s.
6. Nebrat V.V. Rozvytok pidpriemnytstva v Ukraini: istorychni determinanty ta perspektyvy. Ekonomika ta prohozuvannia. № 3. 2017. S. 140–156. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2017_3_12
7. Heiets V.M. Novyi prahmatyzm – instrument dosiahnennia krashchoho maibutnoho. Ekonomichna teoriia. 2017. № 1. S. 5–24. URL: <https://doi.org/10.15407/etet2017.01.005>.
8. Lysenko Yu.H., Dalevska N.M. Lohiko-metodolohichni zasady rozvytku mizhnarodnoi politychnoi ekonomii. Ekonomichna teoriia. 2019. № 2. S. 102. [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: http://etet.org.ua/docs/ET_19_2_99_uk.pdf
9. Ushchapovskiy Yu.V. Idei instytutsionalizmu v ekonomichnii dumtsi Ukrainy KhIKh – pochatku KhKh st.: monohrafiia. Zhytomyr: Zhytomyrska politekhnikha, 2019. S. 19.
10. Uperenko N.A., Kuznietsov E.A. Innovatsiini problemy istorii ekonomiky i menedzhmenta. Inversii, dukhovnist, mizhdystsyplinarnist. Kherson : «OLDY-PLIuS», 2020. S.8.
11. Mizhnarodnyi biznes : navchalnyi posibnyk / S. V. Tarasenko, Yu. M. Petrushenko. – Sumy : Sumskiy derzhavnyi universytet, 2021. – 222 s.
12. Rol i mistse Ukrainy v perspektyvnykh Yevropeiskii ta Yevroatlantychnii systemakh bezpeky. Kyiv.Tsentr Razumkova. Proekt zdiisneno za spryannia Predstavnytstva Fondu Hannsa Zaidelia v Ukraini-2022.-467s.URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://razumkov.org.ua/images/2022/11/16/2022_Rolj_i_mistce_Ukr.pdf
13. Promyslovi vysnovky roku: stari problemy novoi industrializatsii. URL : <https://www.unian.ua/economics/other/promyslovi-visnovki-roku-stari-problemi-novoji-industrializaciji-12495804.html>
14. Konsolidovani versii Dohovoru pro Yevropeyskyi Soiuz ta Dohovoru pro funktsionuvannia Yevropeiskoho Soiuzu (Lisabonskyi dohovir). [Arkhivovano 23 bereznia 2014 u Wayback Machine.]
15. Yevropeyskyi Soiuz: istoriia i zasady funktsionuvannia: navch. posib. / V. V. Kopiika, T. I. Shynkarenko; za red. L. V. Huberskoho. — 2-he vyd., vypravl. i dopovn. — K.: Znannia, 2012. — 759 s. — (Vyshcha osvita KhKhI stolittia). — ISBN 978-966-346-937-9.
16. Yevropeyskyi Soiuz. Konsolidovani dohovory. — K.: Port-royal, 1999
17. Yevropeyskyi Soiuz u XXI stolitti: funktsionuvannia ta rozvytok: monohrafiia / V. S. Zahorskyi, O. Ya. Krasivskiy, O. S. Kyrychuk, P. V. Kohut, O. P. Kotovska; red.: V. S. Zahorskyi, O. Ya. Krasivskiy; Nats. akad. derzh. upr. pry Prezydentovi Ukrainy.- Lviv: LRIDU NADU, 2016. - 631 c.
- 18.Modernizatsiia Svitovoi orhanizatsii torhivli pid vplyvom hlobalnykh vyklykiv : analit. dop. [I. Veremii, N. Havrylenko, I. Us, H. Shyrokyi] ; za zah. red. M. Palamarchuka, R. Yuldasheva. – Nauk. elektron. vyd. – Kyiv : NISD, 2022. – 51 s. – [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2022.14>

Надійшла до редакції 23 грудня 2023 р.